

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра загальної та практичної психології

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА ЗМІНА МОРАЛЬНИХ І
ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У РАЙОНІ БОЙОВИХ ДІЙ»**

Виконав: студент 2 курсу
групи Pss1-M20z
спеціальності 053 Психологія
Оленін Євгеній Євгенович

Керівник:
Гудима Олександр Васильович,
кандидат психологічних наук, доцент

Рецензент:
Онуфрієва Ліана Анатоліївна,
доктор психологічних наук, професор

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ МОРАЛЬНИХ ТА ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ТА ВПЛИВУ УМОВ БОЙОВИХ ДІЙ НА ЦІННІСНО СМИСЛОВУ СФЕРУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ.....	8
1.1. Поняття та класифікація моральних та загальнолюдських цінностей.....	8
1.2. Моральні та загальнолюдські цінності як регулятор поведінки військовослужбовця в умовах бойових дій.....	19
1.3. Психологічна характеристика умов бойових дій та їх впливу на ціннісно-сміслову систему особистості військовослужбовця.....	23
Висновки до розділу I.....	32
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ЗМІНИ МОРАЛЬНИХ ТА ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ.....	35
2.1 Обґрунтування та опис процедури емпіричного дослідження.....	35
2.2 Аналіз результатів дослідження трансформації та зміни моральних та загальнолюдських цінностей військовослужбовців в умовах бойових дій....	40
Висновки до розділу II.....	59
РОЗДІЛ III. ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ТА ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.....	61
3.1. Обґрунтування практичних засад щодо організації психолого-педагогічних умов формування моральних та загальнолюдських цінностей у військовослужбовців.....	61
3.2. Практичні рекомендації щодо впровадження психолого-педагогічних	

	3
умов формування моральних та загальнолюдських цінностей у військовослужбовців	70
Висновки до розділу III.....	73
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	78
ДОДАТКИ.....	84

ВСТУП

Постановка проблеми. Проблема трансформації моральних та загальнолюдських цінностей, укріплення їх в індивідуальній свідомості – одна із фундаментальних проблем людського існування. Культура задає систему ціннісних уявлень, що регулюють індивідуальну і соціальну поведінку людини, слугують базою для постановки і здійснення пізнавальних, практичних і особистісних задач [4].

В умовах сучасності, в нашій країні існують специфічні особливості життя, що збільшують ймовірність трансформації та зміни загальнолюдських цінностей в осіб, які знаходяться в районі бойових дій. Окрім того, ця проблема актуальна як з науково-теоретичної точки зору, так і з практичної. При вивченні ціннісної системи військовослужбовців ми плануємо виявити найбільш значущі зміни та трансформації моральних та загальнолюдських цінностей в умовах бойових дій, що дозволить отримати нові соціально-психологічні наукові факти в області психологічної регуляції поведінки в настільки специфічній області знань. З практичної точки зору дане знання дозволить оптимізувати діяльність соціально-психологічної служби у військовій сфері для оптимальної підготовки військових до службової ситуації.

Інтерес до означеної проблеми тривалий час реалізується в ряді досліджень. Перш за все вони пов'язані зі становленням особистості військовослужбовця і вивченням процесу військової служби в цілому. Так, окремі автори приходять до висновку, що під час бойових дій військовослужбовці переживають своєрідну кризу ціннісно-сміслової сфери, що характеризується високою динамікою ряду ціннісно-сміслових характеристик (спадом одних і незначним підйомом інших). Це пояснюється закономірною зміною процесу соціалізації в умовах кризової ситуації [1]. Тим часом здійснення військово-професійної діяльності вимагає активізації засвоєння нових ролей, норм і установок, актуалізації процесів соціальної

ідентифікації, тобто посилюється процес соціалізації на вищому рівні. Тому норми і цінності як чинники реалізації поведінки діючих військовослужбовців в умовах бойових дій можуть значною мірою відрізнятися від норм і цінностей, які були сформовані у них раніше. Таке теоретичне знання дозволить не тільки визначити якісні характеристики регуляції поведінки і їх динаміку, а й розробити рекомендації щодо впровадження психолого-педагогічних умов формування моральних та загальнолюдських цінностей у військовослужбовців.

Отже, **метою нашої наукової роботи** є теоретичне вивчення проблеми та емпіричне дослідження трансформації та зміни моральних та загальнолюдських цінностей військовослужбовців в умовах бойових дій для того, щоб розробити рекомендації щодо впровадження психолого-педагогічних умов формування моральних та загальнолюдських цінностей у військовослужбовців.

Для реалізації поставленої мети, нами запропоновано вирішення наступних **завдань** дослідження:

- 1) теоретично проаналізувати поняття та класифікацію моральних та загальнолюдських цінностей в науковій літературі;
- 2) теоретично визначити психологічну характеристику умов бойових дій та їх впливу на ціннісно-сміслову систему особистості військовослужбовця;
- 3) емпірично дослідити трансформації та зміни моральних та загальнолюдських цінностей військовослужбовців в умовах бойових дій;
- 4) розробити рекомендації щодо впровадження психолого-педагогічних умов формування моральних та загальнолюдських цінностей у військовослужбовців.

Об'єкт: моральні та загальнолюдські цінності особистості.

Предмет: особливості трансформації та зміни моральних та загальнолюдських цінностей військовослужбовців районі бойових дій.

При вирішенні поставлених завдань та мети використовувались такі **методи**: теоретичні методи дослідження: синтез, аналіз, узагальнення наукових результатів із теми); емпіричні методи дослідження: використання наступних методик: методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча, методика «Незавершені речення» Сакса-Леві, методика смисложиттєвих орієнтацій (СЖО), Методика вивчення особистісних цінностей Ш. Шварца та анкета для дослідження цінностей військовослужбовців (розроблена Інститутом соціології АН України).

База емпіричного дослідження: в емпіричному дослідженні взяли участь 56 респондентів, з них 41 чоловічої та 15 жіночої статі віком від 19 до 54 років. У цілому вибірку склали військовослужбовці, які стали учасниками бойових дій на першій лінії оборони АТО або ООС. Досліджувані обиралися стихійно, тому у вибірку увійшли піхотинці, кулеметники, стрільці-автоматники, водії-санінструктори, снайпери та інші.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає в розробці в розробці наукової бази для проведення подальших військових досліджень з проблем, пов'язаних із психологічною значимістю цінностей військової служби, військово-професійною орієнтацією молоді, підвищенням ролі військової професії в сучасному суспільстві, використання отриманих даних дослідження в навчально-виховному процесі.

Практична значимість полягає в тому, що висновки та рекомендації дослідження можуть бути використані в діяльності військових установ і дозволять їм визначити і спрогнозувати основні напрямки в військово-професійної адаптації особистості і виключити випадковість у виборі професії військовослужбовця; вплинуть на орієнтацію молоді до військової служби. Розроблені рекомендації щодо впровадження психолого-педагогічних умов формування моральних та загальнолюдських цінностей у військовослужбовців спрямовані на подальше поглиблення досліджень цінностей військової служби, розширення знань в цій області всіх категорій військовослужбовців в процесі суспільно-державної підготовки особового

складу. Положення і висновки наукової роботи можуть бути використані в навчально-педагогічній, науково-дослідній та практичній діяльності військових кадрів, читанні курсів «Військова психологія».

Апробації: Результати дослідження представлені та обговорені на таких наукових конференціях: VII Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи (на пошану професора Шинкарюка А.І.)» (26 жовтня 2021 р. м. Кам'янець-Подільський); VI Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі», (15 лютого 2022 р. м. Кам'янець-Подільський).

Публікації: Результати дослідження відображені у таких публікаціях автора:

Гудима О.В., Оленін Є.Є. Психологічна характеристика умов бойових дій та їх впливу на ціннісну систему особистості військовослужбовця. *Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи (на пошану професора Шинкарюка А.І.)*, 26 жовтня 2021 р. : Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : ФОП Гордукова І.Є., 2021. С. 43–47.

Гудима О.В., Оленін Є.Є. Психолого-педагогічні умови формування моральних та загальнолюдських цінностей у військовослужбовців. *Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі*, 15 лютого 2022 р. : Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2022. С. 44–47.

Структура роботи: наукова робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків.

ВИСНОВКИ

На основі теоретичного та емпіричного дослідження проблеми трансформації та зміни цінностей військовослужбовців в умовах бойових дій ми можемо підсумувати отримані результати.

За результатами теоретичного аналізу поняття та класифікації моральних та загальнолюдських цінностей в науковій літературі було встановлено, що цінності є одним з найважливіших регуляторів поведінки людини. Цінність, як значущість для суб'єкта певної сторони діяльності і змісту образу «Я», визначає спрямованість суб'єкта на певну діяльність або її сторони; відповідний спрямованості зміст уявлень про своє «Я»; виокремлення в свідомості певного предметно-діяльнісного змісту. Також, класифікують цінності по-різному, залежно від того які види потреб вони задовольняють, яку роль виконують, у якій сфері застосовуються. Так, за об'єктом засвоєння цінності поділяються на матеріальні, моральні, загальнолюдські, за метою засвоєння на егоїстичні, альтруїстичні, за способом вияву поділяються на ситуативні. За роллю діяльності розрізняють пізнавальні й предметно-перетворювальні (творчі, естетичні, наукові, релігійні) цінності, за належністю – особистісні (індивідуальні), групові, колективні, суспільні (також і демократичні), загальнонародні (національні), загальнолюдські.

На основі теоретичного аналізу визначено психологічну характеристику умов бойових дій та їх впливу на ціннісно-сміслову систему особистості військовослужбовця. Зокрема, у військово-професійної діяльності можна виділити численні компоненти, в першу чергу – це діяльність в бойових умовах і діяльність в мирних умовах. Таким чином, система цінностей особистості військовослужбовця має дуальний характер. Вона обумовлена з одного боку індивідуальним (в мирних умовах), а з іншого боку соціальним досвідом (в умовах бойових дій). Бойова діяльність - це активність військовослужбовців по досягненню цілей збройної боротьби.

Найважливішим соціальним мотивом бойової діяльності військовослужбовців є захист своєї Батьківщини, своєї сім'ї, своїх близьких. Встановлено, що моральні та загальнолюдські цінності особистості військовослужбовців виражаються і проявляються у військовому і соціокультурному середовищі, в якій йде актуалізація цінностей військової служби. Військова соціокультурне середовище, у тому числі умови бойових дій, впливають на свідомість, поведінку і ціннісну орієнтацію особистості військовослужбовців і військових колективів.

Емпіричне дослідження трансформації та зміни моральних та загальнолюдських цінностей військовослужбовців в умовах бойових дій дозволило встановити наступне. На основі методики «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча було визначено, що цінності пізнання та особистісного розвитку зменшилися, а зросла значимість цінностей щастя інших та сімейне життя. Аналіз результатів отриманих за методикою «Незавершені речення» Сакса-Леві показав, що з перебуванням в умовах бойових дій військовослужбовці починають надавати особливої значущості тим моральним якостям, які можуть докорінно змінити їх позицію, регулювати дії й вчинки та вплинути на їх ставлення до самих себе. Якісна і кількісна інтерпретація домінуючих морально-ціннісних орієнтацій показала, що в цьому ієрархічному ряді, згідно із середньостатистичними даними, змінюється тенденція щодо значущості саме моральних якостей (від 48,1% до 82,1%). Аналіз результатів отриманих за методикою смисложиттєвих орієнтацій (СЖО), дозволив встановити, що зросла значимість Життєві цілі, Результативність життя, Осмисленість життя Локус контролю – Я, тоді як зменшилися Процес життя та Локус контролю – життя. Аналіз результатів отриманих за методикою вивчення особистісних цінностей Ш. Шварца було визначено, що трансформація та зміна цінностей у військовослужбовців відбулася серед таких цінностей як влада, саморегуляція, безпека, конформність, універсалізм, та доброзичливість. Отже, домінуючі ціннісні орієнтації військовослужбовців все ж таки трансформуються та піддаються змінам в

умовах бойових дій. Їх висока значимість витісняє на другий план цінності індивідуалізму, власних досягнень, а також духовні цінності.

Також, нами було запропоновано наступні рекомендації щодо впровадження психолого-педагогічних умов формування моральних та загальнолюдських цінностей:

- для військовослужбовців необхідно роз'яснити норм суспільної моралі, моральних цінностей, вироблених, що увійшли в життя, побут і традиції сучасної України.
- необхідно створити у військових частинах атмосфери високої вимогливості щодо поваги особистої гідності військовослужбовця.
- необхідно виховувати високі патріотичні почуття, любові до Батьківщини, поваги до державної влади, до командирів, начальників та громадян України.
- особливу увагу необхідно зосередити на формуванні свідомого ставлення до виконання військового обов'язку, готовності до подвигу, відповідальності за підтримання високої бойової готовності підрозділу, зміцнення військової дисципліни та організованості.
- необхідно виховувати високі моральні цінності через їх реалізацію у військовому колективі і через колектив, через створення в ньому атмосфери нетерпимості до несумлінності, брехні і іншим асоціальних вчинків.
- необхідно виховувати та формувати моральні та загальнолюдські цінності військовослужбовців через засоби культури та мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеенко О. М. Ценности военной службы и проблемы повышения ее престижности в вооруженных силах. *Дис. канд. фил. наук.* Москва, 1996. 149 с.
2. Бабаева Е. В. Дискурсивное измерение ценностей. Монография. Моск. энергет. ин-та. Волжский : Изд-во Фил. МЭИ, 2003. 101 с.
3. Баева Л. В. Понятие и природа ценностей. *Вестник ВолГУ*, 2002. Серия 7. Вып. 2. 60 с.
4. Бакштановский В. И., Согоманов Ю. В. Социология морали: нормативно-установочные системы. *Социологические исследования*, 2003. № 5. 160 с.
5. Бакштановский В. И., Карнаухова Н. Н. Ценности гражданского общества : учебное пособие. Тюмен. гос. науч. ун-т. Тюмень : ТГНУ, 2003. 272 с.
6. Белов К. А. О ценностях идеальных и неидеальных. Дубна : Феникс, 2004. 258 с.
7. Богович Г. Г. Противоречия формирования духовных ценностей офицера современной армии и их разрешение : дис. канд. филос. Наук. Моск. воен. ун-т. Москва, 2001.
8. Борисов В. А. Грядущие последствия глобального реформизма. *Социологические исследования*. № 2 1995. С. 18-29.
9. Бурлачук Л. Ф., Морозов С. М. Словарь – справочник по психологической диагностике. Київ: Науковадумка, 1989. 198 с.
10. Выготский Л.С. Психология. М.: Изд-во ЭКСМО – Пресс, 2002. 1008с.
11. Гревцева Г. Я., Циулина М. В. Патриотическое воспитание и гражданская социализация: научно-теоретические и практические аспекты. *Вестник Челябинского государственного педагогического университета*. – 2013. №. 11. С. 80-89.

12. Заика Л. М. О путях повышения престижа военной службы. *Военная мысль*, № 12. 1990. С. 12-17.
13. Кабаченко Т. С. Ценностные регуляторы организационного поведения. *Вестн. Моск. ун-та*, № 1. 2005. 160 с.
14. Каменюк Ю. В. Патріотизм як професійна властивість військовослужбовців: етимологічний аспект. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. №. 4. С. 224-229.
15. Квіткін П. В., Чаплигін О. К., Дзьобань О. П. Ціннісні орієнтації військовослужбовців Збройних Сил України (соціально-філософський аналіз). 2005.
16. Красильник Ю. С. Патріотичне виховання військовослужбовців Збройних Сил України засобами української етнопедагогіки. Автореф... канд. пед. наук. 2002. 20с.
17. Малисова И. Ю. Психологические знания как фактор формирования ценностных ориентаций личности. *Психологический журнал*. 1994. Т. 14. № 4. С. 44-63.
18. Мартинюк В.М. Механізм формування та критерії ціннісних орієнтацій військовослужбовців. *Наукові записки Харківського військового університету. Соціальна філософія, педагогіка, психологія*. Вип. ІХ. Харків: ХВУ, 2001. С.78 – 85.
19. Мартинюк В. М. Оптимізація процесу формування ціннісних орієнтацій військовослужбовців в умовах Збройних Сил України. *Імідж сучасного педагога: Науково-практичний освітньо-популярний часопис Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г.Короленка*. – Полтава, 2003. № 1. С. 16 – 19.
20. Мартинюк В. М. Патріотизм – домінуюча цінність військовослужбовців Збройних Сил України. *Матеріали науково-практичної конференції викладачів, ад'юнктів та студентів ПВІЗ*. Полтава: ПВІЗ, 2003. С. 34 – 37.

21. Мартинюк В. М. Проблема ціннісних орієнтацій військовослужбовців: актуалізація в умовах зміни парадигми світосприйняття. *Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. праць Інституту філософії ім. Г.С.Сковороди*. Вип. 27. Київ: Український центр духовної культури, 2002. С. 219 – 228.

22. Мартинюк В. М. Трансформація цінностей військової служби та її вплив на формування особистості військового інтелігента. *Основні напрямки виховання української військової інтелігенції у сучасних умовах: Тези науково-практичної конференції*. Харків: ХВУ, 2002. С. 77 – 80.

23. Мартинюк В. М. Функціональний аспект ціннісних орієнтацій військовослужбовців. *Формування національних і загальнолюдських цінностей у студентів вищих технічних навчальних закладів: Тези науково-практичної конференції*. Полтава: ПДТУ, 2002. С. 36 – 39.

24. Мартинюк В. М. Ціннісні орієнтації військовослужбовців Збройних Сил України в системі сучасних суспільних відносин. *Демократичні процеси та демократична освіта – основи розвитку соборності в Україні: Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Полтава: АСМІ, 2005. С. 170 – 173.

25. Мартинюк В. М. Ціннісні орієнтації особистості: сутність, місце та роль у детермінації соціальної активності. *Філософські обрії: Науково-теоретичний часопис Інституту філософії ім. Г.С.Сковороди НАН України та Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г.Короленка*. Вип. IV. Київ; Полтава, 2000. С. 79 – 92.

26. Мгимов Ю. Социально-бытовое обеспечение военнослужащих сухопутных войск США и их семей. *Зарубежное военное обозрение*, № 12. 1991. С. 28-31.

27. Михайловский В. Г. Акмеологические основы профессионального становления офицерских кадров. Москва: РАГС; ВА им. Ф.Э. Дзержинского, 1995. 156 с.

28. Никандров Н. Д. Ценности как основа целей воспитания. *Педагогика*, № 3. 1998. С. 39-48.
29. Новікова Т. Л. До проблеми формування соціокультурних цінностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету Україна*. 2011. №. 4. С. 123-126.
30. Носс И. Н. Эффективность психодиагностики военно-профессиональной направленности у суворовцев. Москва, 1992. 112 с.
31. Овчаренко Ю. О. Психологічні особливості професійної самосвідомості військовослужбовців військ протиповітряної оборони Збройних Сил України : автореферат канд. дис. Хмельницький, 2004. 17 с.
32. Овчаренко Ю. О. Адаптаційні аспекти поведінки військовослужбовця. *Матеріали I Всеукраїнського конгресу з практичної психології, 27 – 30 вересня 1994 р.* Херсон. С. 119 – 120.
33. Овчаренко Ю. О. Методика аналізу та оцінки морально-психологічного стану військовослужбовців. *Методичний посібник*. Одеса: СП «Петрекс», 1997. 17 с.
34. Овчаренко Ю. О. Проблеми самосвідомості особистості в системі професійної діяльності військових. *Наука і освіта*. 1998. №5 – 6. С. 69 – 71.
35. Петрикас В. А. Некоторые проблемы ценностных ориентиров военной молодежи. *Социологические исследования*. 1995. №12. С. 16-29.
36. Пілецька Л. С. Психологічні особливості професійної самосвідомості військовослужбовців. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Психологічні науки. 2015. №. 1 (2). С. 105-112.
37. Пілецька Л. С. Психологічні особливості професійної самосвідомості військовослужбовців. *Теорія і практика сучасної психології*. 2016. №. 1. С. 96-103.
38. Приходько І. І. Ціннісні орієнтації військовослужбовців сил охорони правопорядку України, які впливають на рівень психологічної

безпеки особового складу під час виконання службово-бойових завдань з охорони громадського порядку. *Вісник Національного університету оборони України*. 2010. №. 3. С. 171-175.

39. Протасов А. А. Ценностные ориентации в профессиональной культуре офицера : дис. канд. филос. наук Москва : ВУ, 1995. 194 с.

40. Психология экстремальных ситуаций. *Хрестоматия*. Москва. «Харвест» 2002. 480 с.

41. Психологія життєвої кризи / Відп. ред. Т.М. Титаренко. Київ, Агропромвидав України, 1998. С. 69-96.

42. Пушкарев А. Л., Доморацкий В. А., Гордеева Е. Г. Посттравматическое стрессовое расстройство: диагностика, психофармакотерапия, психотерапия. Москва: Изд-во Института психотерапии, 2000. 250 с.

43. Радченко О. В. Ціннісна система суспільства як механізм демократичного державотворення. *Монографія*. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2009. 380 с.

44. Разумов С. А. Эмоциональный стресс, работоспособность и здоровье. Ленинград : «Знание», 1975. 41 с.

45. Рахимов О. Х. Моральная регуляция воинской деятельности: сущность, содержание, система : дис. док. фил. наук. 1995. 387 с.

46. Ребрій І. М. Чинники формування соціальної відповідальності військовослужбовців. *Гуманітарний часопис*. 2008. №. 1. С. 88-94.

47. Рокич М. Методика «ценностные ориентации». *Большая энциклопедия психологических тестов*. Москва : Эксмо. 2005. С. 26-28.

48. Сенокосов Ж. Г. К проблеме адаптации молодых воинов к воинской службе. *Материалы третьей научной конференции по советской военной психологии*. 1991. С.27-32.

49. Скуріхін С. М. Особливості правової соціалізації військовослужбовців Збройних Сил України. *Юридична наука*. 2013. №. 8. С. 108-115.

50. Соловьев С. С. Трансформация ценностей военной службы. *Социологические исследования*, № 9. 1996. 160 с.
51. Стадник В. В. Шляхи підвищення ефективності військово-патріотичного виховання військовослужбовців Збройних Сил України. *Педагогічний дискурс*. 2011. №. 9. С. 330-334.
52. Тарабрина Н. В., Лазебная Е. О. Синдром посттравматических стрессовых нарушений: современное состояние и проблемы. *Психологический журнал*. 1992. Т. 13. № 2. С.1-8
53. Федоренко В. В. Традиції та патріотизм у системі військово-правового виховання як чинники національної ідентичності військовослужбовців. *Гілея: науковий вісник*. 2016. №. 104. С. 150-156.
54. Фелдман С. Ценности, идеология и структура политических установок. *Политическая психология*. Москва : Аспект Пресс. 2007. С. 256-260.
55. Филиппенко С. Н. Формирование патриотической культуры у курсантов в процессе военно-патриотической подготовки. *Вестник академии военных наук*. 2006. №. 2. С. 88-90.
56. Шрейдер Ю. А. Ценности, которые мы выбираем. *Новый мир*, № 8. 1994. 160 с.
57. Юр'єва Н. В. Мотиваційні ресурси стресостійкості військовослужбовців підрозділів Національної гвардії України з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних. Харків, 2015. 231 с.